

בדין רחיצה בשבת

במסכת שבת משנה דף קל"ד ע"ב נאמר: "מרחיצין את הקטן בין לפני המילה ובין לאחר המילה ומזלפין עליו ביד אבל לא בכלי". ראב"ע אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת וכו' ובגמ' שם אלא אמר רבא הכי קתני מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה ביום הראשון כדרכו וביום השלישי שחל להיות בשבת מזלפין עליו ביד אבל לא בכלי, ראב"ע אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת, וכו' ומסקנת הגמ' שהלכה כראב"ע בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מע"ש, בין הרחצת כל גופו בין הרחצת מילה מפני שסכנה היא לו. ע"כ.

הראשונים נחלקו בסוגיא למסקנת הגמ', האם הרחיצה שלפני מילה מותרת גם בחמין שהוחמו בשבת או לא. הרי"ף כתב וז"ל ואמרי רבוואתא שהלכה כראב"ע ביום שלישי וכ"ש בראשון שמרחיצין אותו כדרכו בין לפני המילה בין לאחר המילה בין בחמין שהוחמו אותו כדרכו בין לפני מילה בין לאחר מילה בין בחמין שהוחמו בשבת וכו'. כי קאמר בין בחמין שהוחמו בשבת לאחר מילה בלחוד קאי, אבל לפני מילה דווקא בחמין שהוחמו מע"ש, דנהי דרחיצה דידהו מדרבנן מיהא אסורה ורבנן לא שרו במכשירי מילה ואפילו שבות של דבריהם וכו'. אפ"ה כיון דרחיצה בחמין שהוחמו מע"ש לא אסרוה אלא מפני הבלנין שהיו מחמין בשבת ואומרים מע"ש הוחמו, במקום מילה התירו, דלא שייכא הך גזירה כולל האי עכ"ד. וכ"כ בהגהות חו"י בשמו, ודעת הרא"ש פרק רבי אליעזר דמילה סימן ב' שדעת הרי"ף דלפני מילה אסור לומר לנכרי להחם מים וכ"ש שאסור להחם ע"י ישראל וסיים שם וז"ל: ומה שכתב רב אלפסי שמרחיצין אותו כדרכו לפני המילה בחמין שהוחמו בשבת, לא שיאמר לנכרי להחם, אלא אם הנכרי עשאן לעצמו או אם עבר ישראל והחם אותו בשבת מרחיצין בהן את הקטן, אע"פ שאסרו רחיצת כל גופו בחמין שהוחמו אפילו מע"ש, לצורך מילה שרי, עכ"ל. רואים אנו שדעת הרי"ן בדברי הרי"ף דמה שמותר לרחוץ קטן לפני המילה, הוא דק בחמין שהוחמו מע"ש, אבל בחמין שהוחמו בשבת בכל ענין אסור, וכן נראה דעת חידושי הרי"ן (כנראה אינו להר"ן) במשנה ומחידושי הריטב"א (שאולי הוא להר"ן) בסוגיין. ודעת הרא"ש בדברי הרי"ף שגם לפני מילה מותר לרחוץ אפילו בחמין שהוחמו שבת בין ע"י ישראל שעבר וחימם, בין ע"י נכרי שחימם לעצמו ובלבד שלא יאמר לנכרי להחם. וכן משמע דעת בעל המאור שכתב על דברי הרי"ף וז"ל: "ולא היה לו לומר כך אלא כך, מרחיצין את הקטן כדרכו לפני מילה בחמין

שהוחמו מע"ש וכו' הרי שהבין דעת הר"י כרא"ש וחלק עליו. וכן דעת הרמב"ן והרשב"א בחידושיהם. ובהגהות מרדכי כתב בשם ר"י שגביל מילה דהיא גופא דחיא שבת מותר לומר לנכרי בדבר שאין בו איסור אלא משום שבת, אבל משום מצוה אחרת לא התירו שבות, משמע דעתו אפילו לומר לנכרי שחיים מים קודם מילה מותר, וכן דעת תוס' רי"ד בסוגיא שכתב והאי שהוחמו בשבת ע"י גוי הוי כדפירש ריב"ם, ע"כ (על"ש בדברי המגיה שהוכיח מלשון ספר המכריע שכן דעתו שאפילו לומר לגוי להחם מותר - שם הערה 35, עוד הביא דברי ספר תניא רבתי שכ"כ בשם ר"ח שלפני המילה מחממין לו מים ע"י גוי) וכן דעת בעל העיטור בהלכות מילה בחלק הראשון ע"י"ש, וכ"כ בשבלי הלקט הלכות מילה סימן ב' בשם ר"ח ותוס' רי"ד, אבל דעת הר"י, הובאה בבעל העיטור ובהגהות מרדכי ששבות שע"י מעשה כגון לומר לנכרי לחמם מים אסור לפני מילה.

אם כן לפנינו מחלוקת כפולה, מחלוקת הר"ן והרא"ש בדעת הר"י האם בכלל מותר לרוחץ הקטן לפני מילה בחמין שהוחמו בשבת או רק בחמין שהוחמו מע"ש. ומחלוקת הר"י ור"ח האם מותר לומר לנכרי קודם מילה לחמם מים שלדעת ר"ח מותר ולדעת הר"י אסור, והדבר צריך ביאור, האם שני המחלוקות תלויות זו בזו ומהו מקור מחלוקתם. והנה מקור מחלוקתם איסור רחיצה בחמין בשבת מצינו בגמ' דף ל"ט ע"ב גבי מתניתין במעשה שעשו אנשי טבריה. הקשו בגמ' מאי רחיצה, אילמא רחיצת כל גופו אלא חמין שהוחמו בשבת הוא דאסורין הא חמין שהוחמו מע"ש מותרין וכו' אמר רב איקא בר חנינא להשתתף בהן כל גופו עסקינן וכו' ואפסקינא שם הלכה כר"י האוסר להשתתף בחמין ומתיר בצונן. עוד שם בגמ' דף מ' ע"א חמין שהיחמו מע"ש למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו לישמאל ולרב רוחץ כל גופו איבר איבר וקייץ כשמואל. ומסקנת הגמ' שאיסור רחיצה הוא מפני גזירת הבלנין שהיו מחממין חמין בשבת ואומרים מע"ש הוחמו ופירש הר"ן לא שהבלנים חיממו המים בשבת אלא שהיו נותנים עצים סמוך לחשיכה ואסרו שמא יחתה בגחלים בשבת. והנה גבי מחלוקת ר"מ האוסר להשתתף כל גופו בשבת בין בחמין בין בצונן, ר"ש מתיר ור"י האוסר בחמין ומתיר בצונן, מצינו מחלוקת הראשונים, דעת רש"י ב ד"ה והאי תנא וכו' דבחמין שהוחמו בשבת לכ"ע אסור והמחלוקת היא בחמין שהוחמו מע"ש וכן דעת תוס' בד"ה בין בחמין בין בצונן אם כי כתבו בתוס' דמסתמא לא מיירי בדעבדי איסורא, משמע דבחמין שהוחמו בשבת בהיתר יחלקו גם כן אבל דעתם נראה ברור דהמחלוקת היא בחמין שהוחמו מע"ש ולדעת תוס' ישנים בשם מהר"ם שהמחלוקת היא בחמין שהוחמו בשבת בהיתר וזה נקרא הוחמו מע"ש, כגון שהיו על האש מע"ש והמשיכו להתחמם בשבת, אבל בחמין שנסתלקו מעל האש מבעוד יום לכ"ע מותרים בשיטוף. אבל במרדכי הביא דעת הרשב"ם והרוקח שהמחלוקת היא בחמין שהוחמו בשבת, והרמב"ן כתב דשיבוש הוא ובספר התרומה הביא דעת רש"י דהמחלוקת היא בהוחמו מע"ש בשבת, אבל הוחמו אסורין והקשה מה הדמיון למעשה דאנשי טבריה

דשם מיירי בהוחמו בשבת עצמו, ותירץ דלר"מ דאסר שיטוף אפילו בצונן, אי"כ גם בהוחמו מע"ש אסור והביא דעת רבנו שמואל דפירש דפליגי בהוחמו בשבת עצמו ומתניתין רבי יהודה היא דאסר בחמין והקשה על זה דע"כ רבי מאיר אוסר אפילו בהוחמו מע"ש דהא אסר אפילו צונן, ואם פלוגתא דר"י ור"ש ור"מ בהוחמו בשבת מדוע קראה הגמ' לר"י מכריע ולכן הכריע כשיטת רש"י וכן דעת הרשב"א דחמין שהוחמו בשבת אסורין ברחיצה בכל ענין והמחלוקת היא בחמין שהוחמו מע"ש וצריך בלאור מה טעם פשוט לשיטה זו שחמין שהוחמו בשבת אפילו בהיתר אסורים, והנה בחידושי הרשב"א פ' כירה הקשה מדוע לא הוכיחה הגמ' מהמשנה שאם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורים ברחיצה ובשניה, אלמא אסורים בכל הנאה ליומן ואפילו לרחוץ בהם מקצת גופו וכו', וכ"כ בחידושי הריטב"א שם והוכיח מהמשנה דחמין שהוחמו בשבת אסורין בתנאה ליומן. בספר מגיני שלמה תמה על דבריהם דהא מעשה שבת ממש אפילו לרבי יוחנן הסנדלר אסורים באכילה ומותרין בהנאה, ורחיצה נחשבת הנאה דסיכה כשתיה ולא רחיצה וכן תמה על הרשב"א בתשובה הובא בב"י יו"ד סי' קכ"ג דאסור לעשות מרחץ מסתם לינן דרחיצה כשתיה וזו תימא כמו שהאריך להוכיח ותירץ כך קושיית הרשב"א שהגמ' לא יכלה להוכיח מהמשנה שהמשנה אסרה חמין בשתיה אבל ברחיצה מותרין, ועי"ש. וכ"כ בצ"ח דרחיצת פניו, ידיו ורגליו חמור משתיה, עי"ש. עוד יש לדקדק בדברי הרשב"א דאסר כל חמין שהוחמו בשבת בהנאה מדוע נאסר חמין שהוחמו בשבת בהיתר בהנאה, הא שתיה פשיטא דמותרין ואם דעת הרשב"א לאסור רק חמין שהוחמו בשבת באיסור, היה לו לפרש.

ובספר שביחת השבת מלאכת מבשל ס"ק ל"ז נראה שמסתפק בדבר שכתב וי"א שבהוחמו בהיתר מותרין ברחיצה כמו חמין שהוחמו מע"ש והביא שדעת המג"א לאסור וכתב שם בבאר רחובות ובספר תה"ל דקדק מדברי הרשב"א שהוחמו בהיתר מותרין ודיוקו מדברי הרשב"א לדף קל"ד, עי"ש. אולם כשנעלין בדברי הרשב"א נראה שאין דיוקו מוכרח, דהרשב"א שם כתב וז"ל ולפני מילה נמי מרחיצין אותו אפילו בחמין שהוחמו בשבת ע"י עכו"ס שחממן מעצמו. (אמנם בתה"ל פירש דברי הרשב"א מש"כ שחממן מעצמו היינו לצורך ישראל דהיינו הוחמו באיסור אין הדברים מוכרחים דהרשב"א סתם דבריו שחממן מעצמו הינו בכל ענין שחממן אסורים לקמן ועיין) ואפילו עבר ישראל וא"ל לעכו"ם זיל אחים לי, ואפילו עבר נמי וחממן ישראל, דכל הני משום קנס הוא דאסרינן ליה בעלמא, אבל הכא במקום מצוה לא קנסינן. תדע לך דאפילו לפני מילה מרחיצין אפילו בחמין שהוחמו בשבת וכו' וכן פסק הרב אלפסי ז"ל משמא דרבוואתא וכ"כ ר' יונה ז"ל בהלכותיו וא"ת היאך אפשר לומר דהרחצה לפני מילה מותרת בחמין שהוחמו בשבת וכן הרחצת כל גופו כל גופו קודם מילה והא מכשירי מילה נינהו וחמין שהוחמו בשבת אסורים מדבריהם בין שתיה בין רחיצה וכן נמי הרחצת כל גופו אסורה

מדבריהם ואפילו אבר אבר ואנן הא קיי"ל כרבנן דר"מ דאסרי מכשירי
מילה ואפילו בדבר שאין בו אלא שבות דברבנן, י"ל דחמין. שהוחמו
בשבת קנס הוא דקנסינן ובמקום מצוה לא גזרו וכן הרחצת כל גופו
לאו מלאכה הוא שהרי בצונן מותר וכן פניו, ידיו ורגליו אפילו
בחמין שהוחמו מע"ש; אלא שאסרוה מפני הבלנין שהיו מחממין בשבת
ובמקום מילה לא גזרו, וכן תירץ מורי הרב יונה ז"ל עכ"ל. הבאנו
לשוננו באריכות שנראה ברור מלשוננו דשתי גזירות היו שגזרו שלא
לרחוץ כל גופו אפילו בחמין שהוחמו מע"ש מפני הבלנין, וגזרו שלא
לרחוץ אפילו אבר אבר בחמין שהוחמו בשבת הן ע"י גוי מעצמו הן
בעבר ואמר לגוי לחממן הן בעבר ישראל וחממן, הלינו הן נתחממו
בשבת בהיתר הן באיסור דרבנן הן באיסור דאורייתא, ככולן גזרו
ואסרו את המים בשתיה ברחיצה אפילו ברחיצת אבר ולצורך מילה
התירו שתי הגזירות וניחא לפי זה מש"כ הרשב"א בקושיותו ובתירושו
הן גבי חמין שהוחמו בשבת הן גבי רחיצת כל גופו גבי חמין שהוחמו
בשבת כתב קנס הוא דקנסינן ליה וגבי רחיצת כל גופו כתב אסרוה
מפני הבלנין. וא"כ ע"כ הרשב"א יפרש המשנה דאנשי טבריה דאמרו
להם אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת אסורי בהנאה ליומן וכמש"כ הוא
ז"ל שם. ולא קשה מה שהקשה בספר מגיני שלמה הא מעשי שבת באכילה
נאסרו ולא בהנאה. דהכא גזירה וקנס חכמים לאסור כל חמין שהוחמו
בשבת הן הוחמו בהיתר הן באיסור, והרמב"ם פכ"ב מהל' שבת ה"ב
כתב וז"ל מפני מה אסרו חכמים ליכנס במרחץ בשבת מפני הבלנין
וכו' וגזרו שלא ישטף כל גופו בחמין ואפילו בחמין שהוחמו מע"ש
אבל פניו ידיו ורגליו מותר. עכ"ל משמעות לשוננו שפניו ידיו
ורגליו מותר אפילו הוחמו בשבת ואפילו הוחמו באיסור שהרי במקום
שאסור כתב אפילו הוחמו מע"ש דהיינו לא מבעיא הוחמו בשבת
שאסורים אלא אפילו הוחמו מע"ש אסור. ופניו ידיו ורגליו מותר
בזה. ועיין בהגהות מיימוני (במהדורת פרנקל) שהגיה שם ודווקא
שהוחמו מע"ש היינו שפניו ידיו ורגליו מותר דווקא הוחמו מע"ש,
אבל דעת הרמב"ם משמע כמש"כ, וכן משמע שם בה"ג, וביאור דבריו
נראה דכל איסור רחיצה בשבת הכל משום גזירת הבלנין וכן משמע
מדברי ה"ה פ"ב משבת ה"ד שאפילו חמין שהוחמו בשבת מותרין
מהתורה ואסורים משום גזירת הבלנין וכלשוננו בה"ב וגזרו שלא
ישטף וכו' משמע שהכל בכלל גזירת הבלנין, והיינו שמעיקר הדין
אפילו חמין שהוחמו בשבת מותרים ברחיצה אלא משום גזירת הבלנין
אסרו חכמים ליכנס במרחץ ולרחוץ כל גופו. אבל לרחוץ פניו ידיו
ורגליו מותר ואין חילוק בכל זה בין הוחמו בשבת להוחמו מע"ש.
והנה אפילו נדחוק לפרש ברמב"ם כשיטת הגהות מיימוני שבהוחמו
בשבת אסור אפילו פניו ידיו ורגליו מ"מ בדעת הרשב"ם הובא בספר
התרומה ובמרדכי, ולדעת מהר"ם בתוס' ישנים בהוחמו בהיתר ודאי
צ"ל כמש"כ דכל גזירות רחיצה בשבת הן במרחץ הן בחמין הכל משום
גזירת הבלנין ובפניו ידיו ורגליו לא גזרו דאין זו רחיצה גמורה
ולכן אפילו הוחמו בשבת שרי. ולדעת הרשב"א הסוכר דשתי גזירות
הוּו מוכן מדוע אפילו הוחמו בהיתר אסורים ברחיצה ואפילו פניו
כו' דעשו את המים כאיסור הנאה וכלשוננו בפרק כירה, רק בהוחמו

מע"ש דשייך גזירת הבלנין התירו לרתוץ פניו ידיו ורגליו.

לפי זה מיושבת המחלוקת בביאור הסוגיא פרק כירה לשיטת הרשב"א מיירי בשתי גזירות שאסרו לרחוץ בחמין שהוחמו בשבת בכל ענין ואסרום אפילו בהנאה ליומן ואפילו להושיט בהן אצבעו הקטנה, ובחמין שהוחמו מע"ש אסרו רחיצת או שיטוף כל גופו אבל פניו ידיו ורגליו מותר, וזה משום גזירת הבלנין ולדעת מהר"ם בתו"י ולדעת הרשב"ם וכנראה גם לדעת הרמב"ם, הן חמין שהוחמו בשבת הן חמין שהוחמו מע"ש הכל אסור רק משום גזירת הבלנין ולכן בכולן פניו ידיו ורגליו מותר.

עוד נראה להביא ראיה דחמין שהוחמו בשבת אפילו בהיתר אסורים ברחיצה מדברי הרא"ש פ' כירה סי' ט' דבגמ' איתא: ת"ר מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף בצונן ובלבד שלא ישתטף ויתחמם נגד המדורה, וכתב ע"ז הרא"ש ז"ל. לכן צריך אדם ליזהר אחר שנטל ידיו שלא יחמם אותם נגד המדורה עד שינגבם תחילה, ע"כ והא הכא הוי כחמין שהוחמו בשבת בהיתר דהא שם ידו כנגד המדורה לאחר שרחצה, וכ"כ בתוס' טעם האיסור דדומה כרוחץ במים חמים ויבא להחם חמין בשבת וא"כ ברור בדעת הרא"ש דאף בחמין שהוחמו בשבת בהיתר אסור לרחוץ אפילו ידיו וכ"ש כל גופו. אמנם דעת הרמב"ם בפכ"ב משבת ה"ג מיירי דווקא בשוטף כל גופו שכתב שם ז"ל אבל אינו משתטף כל גופו בצונן ומתחמם נגד המדורה, מפני שמפשיך מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין עכ"ל. וצ"ל דהרמב"ם לשיטתו דאף בחמין שהוחמו בשבת מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו. וכ"כ בחידושי וביאורי הגר"א למסכת שבת בשם הגר"א דרק לרחוץ כל גופו ולהתחמם כנגד המדורה אסור אבל פניו ידיו ורגליו מותר. דהיינו ודאי משום שכל הגזירה היא רק משום בלנים וזה לא שייך כאן. ועיין עוד בחידושי הר"ן בשמעתא דפ' כירה אי איירי בחמין שהוחמו בשבת או רק בחמין שהוחמו מע"ש. וכן מפורש בדברי המאירי בבית הבחירה למסכת שבת דף ל"ט ע"ב כתב וז"ל חמין שהוחמו בשבת אסור לרחוץ בהם אפילו פניו ידיו ורגליו, ואם הוחמו מע"ש מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו וכו' נתינת מים על ראשו ורובו והוא הרמוז כאן במלת שטיפה, דינה כרחיצה עצמה וכו' עכ"ל. ובאר שם בהמשך שרחיצה שנאסרה בחמין שהוחמו מע"ש היא משום גזירת הבלנין ועי"ש. וכתב שם בדף מ' ע"ב גבי מתחמם אדם כנגד המדורה וז"ל מותר להתחמם כנגד המדורה ולצאת אחר"כ להשתטף בצונן שאין כח בחמימות גופו לחמם את המים שעליו. אבל להקדים שטיפתו ולהתחמם בעוד שהמים עליו אסור, מפני שעושה מים שעליו פושרים ונמצא כרוחץ במים שהוחמו בשבת ומתוך כך אסור, אע"פ שהפשר המים כנגד המדורה מותר מצד עצמו כמו שנתבאר עכ"ל, אם כן מפורש בדבריו שהפשר מים אע"פ שמוותר דהיינו חמין שהוחמו בשבת בהיתר מ"מ אסור לרחוץ באותם מים והרי דעתו שבחמין שהוחמו בשבת אסור לרחוץ אפילו פניו ידיו ורגליו, אם כן ע"כ גם כאן כנגד המדורה אסור לחמם אפילו פניו ידיו ורגליו והיינו כדעת הרא"ש שהבאנו לעיל. וודאי שאין איסור זה משום גזירת

הבלננין, שהרי הוא עצמו כתב שגזירת הבלננין שילכת בחמין שהוחמו מע"ש וע"כ י"ל דתרי גזירות הן ואיסור חמין שהוחמו בשבת הוא קנס בפני עצמו ואסרו אפילו הוחמו בהיתר, ואפילו פניו, ידיו ורגליו. וזו הוכחה גדולה ועל"ש.

וביאור הסוגיה פרק כירה לדעת הרשב"א דהגמ' הקשתה מדוע אמרה המשנה אם בשבת בחמין שהוחמו בשבת ואסורין, הא הוחמו מע"ש מותרין, דהגמ' סברה שגם בהוחמו מע"ש היה לאסור כברייתא, ותירצו דמתני' ס"ל כר"ש דלית ליה גזירת הבלננין ומתיר חמין שהוחמו בשטיפה. וחמין שהוחמו בשבת נאסרו בשתיה ובהנאה ליומן והיינו מתניתין, ובריתא קמ"ל דגם בחמין שהוחמו מע"ש רוחץ בהן פניו, ידיו ורגליו אבל לא כל גופו, או שנפרש דהבריתא מירי גם כן בשטיפה וכשיטת ר"מ ור"י ועיין ברשב"א שפירש הסוגיה כן, ובאמת לשיטה זו צ"ל דהא דת"ר לקמן מתחמם אדם כנגד המדורה וכו' מירי אפילו באבר אחד וכמ"כ הרא"ש וכמבואר לעיל.

והרשב"ם והרמב"ם מפרשים הסוגיא דהגמ' הקשתה מדוע נקטה המשנה בהוחם בשבת ולא בהוחם אפילו מע"ש ותירצו בגמ' דמתניתין כר"י דאוסר בחמין ומתיר בצונן ובריתא אוסרת אפילו בהוחם מע"ש והכל משום גזירת הבלננין, ובאמת פניו ידיו ורגליו מותר דלא שייך בזה גזירת הבלננין, והרי לשיטתם אין איסור מיוחד על חמין שהוחמו בשבת, ולהלכה פסק הרמב"ם כר"י דבחמין אסור וכבריתא דאסרה אפילו הוחמו מע"ש, ולכן פסק בפכ"ב משבת ה"ב וגזרו שלא ישתטף כל גופו בחמין ואפילו בחמין שהוחמו מע"ש, אבל פניו ידיו ורגליו מותר וכו' ומשמעות לשונו דפניו ידיו ורגליו מותר אפילו בחמין שהוחמו בשבת. אמנם בהגמ"י שם כתבו שפניו ידיו ורגליו מותר רק בחמין שהוחמו מע"ש, אבל לשון הרמב"ם נראה שמתיר אפילו הוחמו בשבת, שבה"ג שם פסק שלא ישתטף כל גופו בצונן ויתחמם כנגד המדורה "מפני שמפסיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין", וע"כ היינו בחמין שהוחמו בשבת ודווקא כל גופו אסר הרמב"ם אבל פניו ידיו ורגליו מותר, וא"כ ודאי ביאור דעתו כמ"כ דבכל משום גזירת הבלננין, וברחיצת פניו ידיו ורגליו דלא שייך לגזירת הבלננין מותר אפילו הוחמו בשבת.

לפי זה תתבאר שיטת הרשב"א בהא דמרחיצין את הקטן שפירש דעת הר"ף והר"י בין בהרחצת כל גופו בין בהרחצת מילה דהיינו רחיצת אבר אחד, ובאר דלפני מילה נמי מרחיצין, אפילו במים שחממן עכו"ם מעצמו בשבת ואפילו עבר ישראל וא"ל לעכו"ם לחממן. ואפילו עבר ישראל וחממן בעצמו, דהרשב"א לשיטתו דחמין שהוחמו בשבת בין בהיתר ובין באיסור אסורים ברחיצה ובהנאה. ואפילו רחיצת אבר, וכאן גבי מילה לא אסרו משום מצוה, וגם גזירת הבלננין שבגללה אסרו לרוחץ כל גופו אפילו בחמין שהוחמו מע"ש כאן גבי מילה היתירו, וזהו שנקט הרשב"א תרי גזונני רחיצת כל גופו ורחיצת המילה דתרי גזירות הן ושתיהן הותרו אצל מילה בין

קודם מילה בין אחר מילה וכן דעת הרא"ש דס"ל כרשב"א כמו שהוכחנו, אבל לומר לעכו"ם לחמם מים וכ"ש שיחממן ישראל לא התירו לפני מילה דמכשירי מצוה גינהו ואסורים בשבת.

והרמב"ם כתב בהלכות מילה פרק ב' הלכה ח' וז"ל מקום שדרכן להרחיץ את הקטן מרחיצין אותו בשבת ביום המילה, בין לפני המילה בין לאחר המילה או בשלישי של מילה שחל להיות בשבת, בין ברחיצת כל גופו בין רחיצת מילה בין בחמין שהוחמו מע"ש בין בחמין שהוחמו בשבת מפני שסכנה היא לו ע"כ. והראב"ד השיג עליו וז"ל שחממן עכו"ם דבשלמא אחר המילה סכנה היא לו ואפילו ישראל מצי מחמם ליה אבל לפני המילה לא משבחת לה אלא שחממן עכו"ם ואין אומר לו, שחממן מעצמו, ע"כ.

וכ"כ הרמב"ם והראב"ד בפ"ב מהל' שבת הל' ד' וכ"מ האריך בביאור שיטת ההלכה והביא תשובת הרמב"ם לר"י הכהן מלונל ששאל על דמשמע מדברי הרמב"ם דדין רחיצה קודם מילה שוה לרחיצה שאחר מילה והתירום מפני הסכנה והא לאחר מילה מותר לישראל להחם, וקודם מילה אסור דהוה להו מכשירי מצוה שאינם דוחים את השבת, והרמב"ם השיב לו דהא דמרחיצין הקטן בחמין שהוחמו בשבת הוא רק ביום שלישי למילה, אבל קודם מילה לא. ובכ"מ באר כוונתו שאם אין מים לרוחצו לאחר המילה תדחה המילה, ואין אומרים נמול ואח"כ יהיה מסוכן ותידחה שבת בשבילו, והילינו כדעת הרז"ה. והקשה בכ"מ מדוע רחיצה שקודם מילה דוחה שבת כשיש לו חמין, הא חכמים העמידו דבריהם במקום כרת. ותירץ דגזירת הבלנין לא שייכא כולי האי במקום מילה ולכן התירוה, עוד תירץ שבמקום שדרכן לרחוץ כל הגוף קודם מילה, הוי סכנה אם לא ירחץ וא"ת תדחה המילה ביטלת מילה בשמיני שחל להיות בשבת, ומש"ה התירו גזירתם לרחוץ הקטן קודם מילה, משמע שמפרש דעת הרמב"ם שרחיצה קודם מילה מותרת היינו רחיצת כל גופו, ולא נקט רחיצת מילה עצמה בחמין דהוחמו בשבת כמו שנקט הרשב"א, אבל לדברינו אתי שפיר שרחיצת מילה עצמה לא היה צריך להתיר, דבלא"ה שרי אפילו בחמין שהוחמו בשבת ואפילו הוחמו באיסור כמו שבארנו דברחיצת אבר לא שייך גזירת הבלנין, אבל ברחיצת כל גופו דנאסר אפילו בחמין שהוחמו מע"ש משום גזירת הבלנין, בזה פסק הרמב"ם דהתירו לפני המילה מפני הסכנה ועיין עוד דברי ה"ה בפ"ב מהל' שבת הי"ד ודברי הלח"מ והמגיה על הלח"מ בזה.

ודעת הרמב"ן וכן הוא בר"ן ובחידושי הריטב"א, דהא מרחיצין את הקטן קודם מילה הוא רק אם יש לו חמין שהוחמו מע"ש, ומשמע מדבריו שאפילו הוחמו בשבת בהיתר אסור לרחוץ בהן הקטן. שהרמב"ן מתחילה רצה לומר שרוחצין הקטן אפילו בחמין שהוחמו בשבת, וכתב על זה ולא שנתיר להחם, אלא שאם הוחמו ע"י גוי או לאמו שאמרה צריכה אני, מותר לרוחצו בהם, ולא אסרו משום גזירת מרחצאות, ואח"כ כתב אי נמי בין בחמין שהוחמו שבשבת ולאחר מילה בלחוד

הוא, והאריך להוכיח כדעה זו. משמע דדעתו שאפילו הוחמו בשבת בהיתר נאסרו החמין. אפילו בהנאה, וכ"כ הרמב"ן עצמו בחידושי פרק כירה. וחמין שהוחמו מע"ש נאסרו משום גזירת הבלנין, ונ"מ לרחיצת פניו ידיו ורגליו, ודעת הרמב"ן שחכמים התירו לרחוץ הקטן לצורך המילה ולא גזרו בזה משום גזירת הבלנין, אבל איסורא דחמין שהוחמו בשבת לא התירו אפילו לצורך מילה, ככל איסורים וגזירות דרבנן שלא הותרו אפילו לצורך מילה, וזה שרק איסור רחיצה משום גזירת הבלנין הותר זה מהנהו טעמי שהביא הכ"מ בהל' מילה עי"ש ובפירוש ראשון רצה הרמב"ן לומר שחמין שהוחמו, בשבת בהיתר רוחצין בהן הקטן קודם מילה, ומסקנתו לאסור בזה רק בחמין שהוחמו מע"ש התירו, וכן דעת הר"ן וחידושי הריטב"א, וזה ראייה למה שכתבנו שהאיסור לרחוץ בשבת בחמין שהוחמו הוא גם בחמין שהוחמו בהיתר, שדעת הרמב"ן, הר"ן והריטב"א שחמין שהוחמו בשבת אסורין אפילו בהנאה ליומן כמשי"כ בפרק כירה ודעת שלרחוץ הקטן קודם מילה מתור רק בחמין שהוחמו מע"ש, אבל הוחמו בשבת אסור ואפילו הוחמו בהיתר, וזה ברור.

אלא שקשה על הרמב"ן מהא דתניא בדףמ'ע"ב שלא ישתטף בצונן ויתחמם נגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו, ולשיטת הרמב"ן צ"ל דהוי חמין שהוחמו בשבת בהיתר וא"כ לא ירחוץ בהן אפילו פניו ידיו ורגליו. וכמשי"כ באמת הרא"ש, אבל הרמב"ן בחידושי ובמלחמות כתב דאסור לרחוץ בהן כל גופו משום גזירת הבלנין, ונראה דס"ל דדוקא השתטפות בצונן והפשרתו כנגד המדורה נאסרה רק משום גזירת הבלנין ולא משום רוחץ בחמין שהוחמו בשבת בהיתר, דהא הוא רחץ בצונן ולא בחמין ולאחר שרחץ הפשירן נגד המדורה בזה באמת נאסר דוקא כל גופו ולא פניו ידיו ורגליו, וכ"כ במלחמות פ' כירה שלא יעלה על הדעת לאסור שטיפה בצונן משום הפשרת המים דהוי בישול, שהרי מותר להפשיר המים כנגד האור, וכתב עוד וז"ל אלא ודאי אין בשטיפת צונן על מי שנתחממו שום הפשר וכו' שלא אמרו אלא מפני שהוא רוחץ בהן ונמצא כרוחץ במים פושרין שאסור מפני גזירת מרחץ, ואתה למד מכאן שאין בשטיפת מים על מי שנתחמם כנגד המדורה שום הפשר, שאין אדם עשוי לצלות עצמו באור עד שיפשיר המים שיבואו עליו, שאילו היה בו משום הפשר היה אסור מפני שרוחץ במים פושרים וכו' ע"כ רואים שדעתו דדוקא כאן שמשטף בצונן ומתחמם כנגד המדורה נאסר משום הפשר המים שחשבו כחמין שהוחמו בשבת, שאילו כן היה אסור אפילו ידיו בלבד, רק נאסר משום גזירת הבלנין ולכן דדוקא כל גופו אסור, וזה פשוט בדעתו.

בטור סימן שכ"ו פסק, אסור לרחוץ כל גופו בחמין בשבת ויו"ט אפילו כל אבר ואבר לבד וכו' אבל מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו וכו'! ומלשונו לא ברור מה דין רחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין שהוחמו בשבת בהיתר, אמנם מדבריו לקמן שצריך להזהר שלא

לחמם ידיו אצל האש אחר הנטילה, רואים אנו בבירור שדעתו שאפילו פניו ידיו ורגליו אסור לרחוץ בחמין שהוחמו בשבת ואפילו הוחמו בהיתר, וכמשמעות דעת הרא"ש שהבאנו לעיל. והמחבר בס"י שכ"ו סק"א כתב וז"ל, אסור לרחוץ כל גופו אפילו אבר אבר לבד אילו במים שהוחמו מע"ש וכו' ואפילו לשפוך מים על גופו ולהשתטף אסור, אבל מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו וכתב במ"א בשם מ"ב סי' ה' שכ' כמדומה שלא נהגו הנשים ללבוש לבנים בשבת ויו"ט, ואפשר משום שאין יודעים להזהר ברחיצה, ובמקום שאין מנהג יש להתיר וכו' וכ"כ במשנ"ב ס"ק ו' שאשה הלובשת לבנים בשבת ויו"ט תרחץ במקומות המטונפים בחמין שהוחמו מע"ש ומיו"ט, וביד ולא בבגד שלא תבוא לידי בחיטה ויש נשים שאין לובשות לבנים בשבת ויו"ט ובמקום שאין מנהג יש להתיר, וכן במ"ב התיר דווקא בחמין שהוחמו מע"ש, משמע דעתם שבחמין שהוחמו בשבת אפילו בהיתר יש לאסור, ולדעה זו צריך לבאר מה דין חמין שהוחמו מע"ש ובשבת, כגון ששהו בתנור או בכירה שלנו שהאש מכוסה, או בכל אופן שמוותר להשתות, המותר לרחוץ במים אלו ללבישת הליבון, ומנין פשוט לפוסקים שהבאנו לאסור כל חמין שהוחמו בשבת אפילו ללבישת ליבון דחשיב רחיצה לצורך מצוה, כמש"כ ב"י בשם א"ז באפילו רחיצה של ליבון היא מצוה. ועיין ביו"ד סי' קצ"ט ס"ק ו' שכתב המחבר שבשעת טבילה תדיח בית הסתרים במים חמים שהוחמו אפילו ביו"ט, והגר"א ביאר דוקא בית הסתרים ולא כל גופה. ואם הוחמו מעיו"ט אפילו כל גופה מותר לדעת הרי"ף והרמב"ם, והש"ך שם ס"ק י"ב הביא דברי המ"ב שברחיצת הליבון תרחוץ דווקא בחמין שהוחמו מע"ש ולא שהוחמו בשבת ולכן נהגו הנשים שלא ללבוש לבנים בשבת ויו"ט, וכתב עליו שטעמו קלוש, והש"ך נתן טעם למנהג כדי שלא יבואו להרחיק החפיפה מן הליבון ועיי"ש.

ודעת הפוסקים נראה לאסור כל חמין שהוחמו בשבת אפילו לרחיצת פניו ידיו ורגליו. וכ"כ במג"א סי' שכ"ו ס"ק ד' שהטעם שהרמב"ם והמחבר התירו ליטול ידיו ולחממן נגד האור, משום שאין זו רחיצה גמורה. וכ"כ שם בס"ק ו' וכ"כ בביאור הגר"א ובמשנ"ב ובערוך השולחן ופמ"ג ועוד. ועיין במחצית השקל שביאר דבזה פליגי הרמב"ם והרא"ש האם בדבר שאין בו משום רחיצה גמורה מותר בחמין שהוחמו בשבת, או שגם בזה שאינו רחיצה גמורה אסור, ועיין עוד במחצית השקל שם שהאריך להוכיח שלדעת המג"א חמין שהוחמו בשבת אפילו בהיתר אסור לרחוץ בהן פניו ידיו ורגליו, והוכחתו מהגמ' דף קמ"ד ע"ב, גבי מילה לרבנן דפליגי אראב"ע שאוסרים רחיצת הקטן בחמין שהוחמו בשבת, וקשה דהא שם בגמ' מילי בחמין שהוחמו בשבת באיסור ובהם אסרו לרחוץ בשבת אפילו מכה, אבל בהוחמו בשבת בהיתר מנלן דאסור, ונתן טעם ההיתר לדעת הרמב"ם להחם ידיו ששפך עליהם מים כנגד המדורה מכיון שאינו רחיצה גמורה, וקשה מנליה דאפילו בפושרין אסור וכן הקשה בערוך השולחן בס"י שכ"ו ס"ק ו' שהגמ' מוכח שפושרין מעולם לא נאסרו וכ"ש

ברחיצה כזו שאינה בגדר רחיצה כלל, ולכן דעתו דרק אם המים שעל ידיו נעשים חמים ממש אסור ועיין בדבריו, ועיין עוד בתהילה לדוד בסי' שכ"ו ס"ק י' שהאריך לדון אם הוחמו בשבת בהיתר דינו כהוחמו בשבת ואסור או שדינו כהוחמו מע"ש ויש להתיר פניו ידיו ורגליו, והאריך לדון בזה שמדברי הרי"ף והרשב"א משמע דהא דמרחיצין קטן לפני המילה הוא כחמין שהוחמו באיסור ודלא כמחצית השקל, ולהלכה פסק דבנפשו בשבת יש להתיר רחיצת פניו ידיו ורגליו כדעת הח"מ כיון דדעת הנודע ביהודה להתיר אפילו רחיצת כל גופו בפושטין אבל אם הוחמו אין להקל נגד דעת המ"א, ועיין עוד בתשובת אגרות משה או"ח סימן קכ"ו שהאריך בדין זה ופסק שהופשרו בשבת בהיתר יש להקל עי"ש בענף א' ובענף ב'. אבל בתשובת ישועות מלכו לר"י מקוטנא או"ח סי' י"ט דן אם מותר לטבול במקוה רותחת ביום השבת, שהמקוה מתחממת ע"י שהייה בקיטור שנכנס לתוכה מע"ש ונמשך כל הלילה וכתב שם שבכמה מקומות נהגו לטבול בה בהוראת גדולים עי"ש. ופסק שאין להקל כ"כ שיהיה חם ביותר שאם החשש משום שמא יחתה הרי נעשה ע"י נכרי ומותר דהוי שבות דשבות במקום מצוה וצורך רבים, אבל לפעמים צריך להוסיף מים ולהבעיר אש, גם יש כאן חשש רחיצה בחמין לכן טוב להחמיר שלא יהא חם ביותר רק ממוזג. ומשמע דעתו שחשש לאסור רק שמא יוחמו באיסור שהנכרי יעשה מלאכה לצורך ישראל, אבל כשמתחממין בשבת בהיתר דהיינו שהקיטור נכנס לתוך המקוה כל הלילה מותר אפילו בחמין לצורך מצוה אע"ג דהוי רחיצת כל גופו בחמין שהוחמו בשבת, ודבריו צריכים ביאור.

המחבר בסי' ש"ז ס"ק ה' פסק וז"ל דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לעכו"ם לעשותו בשבת והוא שיהיה שם מקצת חולי או שיהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה, כיצד, אומר ישראל לעכו"ם וכו' או להביא מים דרך חצר שלא עורבו לרחוץ בו המצטער, ויש אוסרים ומקור הדברים ברמב"ם פ"ו משבת ה"י, וה"ה כתב על דברי הרמב"ם שלדעתו כל מצטער שהחמין יפין לו מותר להביא לו חמין לרחוץ בהן בשבת; ובהגהות רע"א שם דייק מכאן דמצטער מותר לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו מע"ש, דכיון שהוא רק משום גזירה קיל יותר משאר שבותים ועיין בתהילה לדוד סי' שכ"ו סק"א שהאריך לדון מדוע מותר רחיצת כל גופו, עי"ש. ויתכן לומר לפי דעתו דכל טבילת מצוה או לבישת ליבון בשבת שחשיב מצוה מותר לרחוץ בחמין שהוחמו מע"ש דמצוה ומצטער שוין בדין זה כמשמעות לשון המחבר. אבל בתשובת חכם צבי סי' י"א הובא בשערי תשובה סי' שכ"ו פסק שאסור לנשים לטבול בחמין כליל שבת, רק יפיגו הצינה שלא יהיה צונן אבל שלא יקרא עליו שם חמין. ובנו"ב תניינא או"ח סי' כ"ד פסק דרחיצה בפושטין לא נאסרה מעולם רק רחיצה בחמין נאסרה וגבי טבילה בחמין הביא דברי הקרבן נתנאל פ"ב משבת שטבילה לא היתה בכלל גזירת מרחצאות וחלק עליו, ומסקנתו שרק בפושטין יש להתיר ולא בחמין ועי"ש עוד בסי' כ"ה ובסי' כ"ו ובברכי יוסף בש"ע

יו"ד סי' קצ"ז ס"ק ב' הביא ממהר"י עיניאש שכ' בספר בית יהודה
 שיותר לנשים לטבול בליל שבת בחמין וכן המנהג בליוורנו, וכתב
 עוד וכן בפ"ת שכ"כ בדברי יוסף. והניח הדבר בצ"ע. ועיין בסדרי
 טהרה שרצה לחדש שמקוה שמימיו באים ממעין ומחממין אותם בזה לא
 שיך גזירת מרחצאות ויש להתיר אלא שחשש לסמוך על סברתו למעשה.
 ובתשובות אגרות משה או"ח סימן קכ"ו, דן בדבר מקוה שהוחמה
 בשבת ע"י ישראל אם מותר לנשים לטבול בה בשבת, בשעת הדחק. והביא
 שם מחלוקת הפוסקים גבי פושרים שהופשרו בשבת בהיתר, שדעת המגן
 אברהם לאסור לרחוץ בהם אפילו פניו ידיו ורגליו, ודעת הנודע
 ביהודה להתיר רחיצת פניו ידיו ורגליו דרחיצה בחמין נאסרה ולא
 בפושרים. ובענף ב' הביא שלרמב"ם באמת אין חילוק בין הוחמו
 מע"ש ובין הוחמו בשבת בהיתר ובשניהם מותר לרחוץ פניו ידיו
 ורגליו וכל גופו אסור וכן הוכחנו אנו לעיל. ודחה ראית המחצית
 השקל לדברי המגן אברהם מהסוגיא פרק רבי אליעזר דמילה עי"ש
 באריכות. עוד באר דגבי טבילה דהוי מצוה יש להתיר לטבול אפילו
 הוחמו המים בשבת באיסור (שם בענף ד') וכן היא דעת הר"ף ורבנו
 יונה שהביא הרשב"א גבי מילה, שבכל מצוה לא גזרו רבנן איסור
 רחיצה והוכיח שכן דעת הראב"ד וגם דעת תשובת הרמב"ם לחכמי
 לונל בפ"ב מהלכות מילה בכ"מ, ואע"פ שלשונו שם משמע שבהוחמו
 באיסור מותר לרחוץ הקטן רק אחרי המילה, כוונתו שלפני המילה
 אסור להחם המים אבל כשעבר והחם המים אפילו באיסור מותר לרחוץ
 הקטן בהם ועי"ש. שהאריך בביאור השיטות והעלה להלכה להתיר
 הטבילה בשעת הדחק. מצינו אם כן שנחלקו הפוסקים גבי מים שהוחמו
 בשבת בהיתר אם מותרים ברחיצה, שלדעת המג"א אפילו הופשרו בשבת
 בהיתר אסורים ברחיצה אפילו פניו ידיו ורגליו ולדעת הנוב"י
 וערוך שולחן אם הופשרו בשבת לא נאסרו ברחיצת פניו ידיו ורגליו
 לפחות, ודעת התהילה לדוד ושביתת השבת גם כן שהוחמו בשבת בהיתר
 דינם כהוחמו מע"ש ומותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו, אך הסתפקו
 בדבר ולא התירו למעשה. וגבי טבילה בשבת הן טבילת מצוה הן טבילה
 דחשיב קצת מצוה, ראינו דעת הישועות מלכו והגדולים שהביא וכן
 דעת אגרות משה שהוחמו בשבת בהיתר לא נאסרו לטבילת מצוה, כל זה
 כמובן לדעות שטבילה בשבת בחמין אין דינה כרחיצת כל גופו בחמין
 שאסורה, והתירו אפילו בהוחמו בשבת בהיתר, ואגרות משה התיר
 אפילו הוחמו באיסור וכמבואר.

ולפי דרכנו נאמר, דאם היו שתי גזירות, בחמין שהוחמו מע"ש
 אסרו רחיצת כל גופו והתירו רחיצת פניו ידיו ורגליו ובחמין
 שהוחמו בשבת אסרו כל רחיצה אפילו פניו ידיו ורגליו ועשאוּם
 כאיסור הנאה; בזה לא חילקו בית הוחמו באיסור והוחמו בהיתר
 ובכל חמין שהוחמו בשבת גזרו. בזה נראה דאפילו נאמר שטבילה
 בחמין אין דומה לרחיצת כל גופו בחמין, מ"מ לטבול בחמין שהוחמו
 בשבת יש לאסור דלא גרע מרחיצת פניו ידיו ורגליו, רק שיש מקום
 לומר דטבילת מצוה התירו דמקום מצוה לא גזרו, ואם כן לשיטת
 אלו יש מקום לאסור כלל רחיצה וטבילה בחמין שהוחמו בשבת אפילו
 בהיתר, ואפילו בפושרין שהפשרו בשבת אסור, אם כי יתכן שבפושרים

לא גזרו כלל. (דבזה באמת פליגי המג"א והנוב"י וערוך השולחן
כמבואר למעיין). אבל לשיטות שהיתה רק גזירה אחת שאסור לרחוץ
כל גופו בחמין, ופניו ידיו ורגליו מותר, אם כן בהוחמו בשבת
באיסור הדין ככל מלאכת שבת ויהיה תלוי אם נעשה בשוגג או במזיד,
לעושה בעצמו או לאחרים וכמבואר בהרבה דוכתי. אבל הוחמו בהיתר
לשיטה זו הדין כהוחמו מע"ש שפניו ידיו ורגליו מותר וכל גופו
אסור זו מסקנת שיטה זו. ואם טבילה חשובה כרחיצת כל גופו הרי
יש לאסור גם טבילה מלבד אולי דבר מצוה, אך אם טבילה אינה
חשובה כרחיצת כל גופו, הרי מותר לטבול בחמין בשבת ואפילו
הוחמו בשבת בהיתר.

ועדיין יש מקום לעיין אם מחלוקת הפוסקים תהיה תלויה
במחלוקת הראשונים בכל עניניה והדבר צריך תלמוד.